

קרוב רחוק: הקשר של יוצאי החברה החרדית עם משפחותיהם

צביקה דויטש ושני קפלן
ינואר 2023

תקציר

סוגיית הקשר של יוצאי החברה החרדית עם משפחותיהם עולה לעיתים תכופות לדין הציבורי, אך אין כמעט מחקרים שבדקו זאת עד כה. המחקרים המעטים שעסקו בסוגיה זו, השתמשו לרוב בשיטות איכותניות, והגיעו למסקנות שונות הן ביחס להיקף תופעת הנתק בין היוצאים למשפחותיהם והן ביחס לגורם לנתק זה. בחוברת זו נציג ניתוח של הקשר המשפחתי אצל כלל היוצאים, על בסיס נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בניתוח זה, ההתמקדות היא בשביעות הרצון של היוצאים מהקשרים המשפחתיים שלהם ובמידת ההערכה שלדעתם המשפחה מפגינה כלפיהם, תוך השוואה לחרדים וליהודים שאינם חרדים. כהשלמה לניתוח זה, על בסיס סקר של עמותת יוצאים לשינוי שהופץ בין השנים 2016–2019, נבחן הקשר המשפחתי עם היוצאים בשנה הראשונה ליציאה, וכן כעבור שלוש שנים ויותר. הממצאים מלמדים כי לרוב מוחלט של היוצאים יש קשר עם משפחותיהם, אך מידת הקשר מופחתת ביחס לשתי האוכלוסיות הנוספות שנבדקו. אצל רוב אלו שהיו מנותקי קשר מהוריהם בשנה הראשונה, הקשר התחדש עם הזמן. נוסף על כך, מניתוח מאפייני הקשר עולה כי רק מיעוט מן היוצאים נתמכים כלכלית על ידי המשפחה, ושהנימוק המוביל להיעדר התמיכה הכלכלית הוא היציאה. עם זאת, רוב היוצאים דיווחו שהם מוזמנים לאירועים משפחתיים.

1. מבוא¹

סוגיית הקשר של יוצאים עם משפחותיהם עולה לעיתים תכופות לדיון הציבורי. לעיתים היא מוצגת תוך הדגשת המקרים שבהם הנתק מוחלט, ולעיתים היא דנה ביוצאים שאינם בנתק עם משפחותיהם. אך בנוגע ליוצאים שיש להם קשר עם משפחותיהם עולות השאלות הבאות: האם הקשר הוא קשר רגיל של הורים וילדים, או קשר מרוחק? מהם מאפייני הקשר? מחקרים מעטים עסקו בכך. רובם עשו זאת בשיטות איכותניות, והגיעו למסקנות שונות הן ביחס להיקף תופעת הנתק המשפחתי והן ביחס לגורם לנתק. סוגיה זו מעסיקה רבות את היוצאים, שעבורם הנתק הוא התמודדות קשה ובודדה, בעוד שאר בני המשפחה, הגרעינית והמורחבת, ממשיכים לקיים ביניהם קשרים משפחתיים, גם לאחר הנתק מהיוצא.

דורון (2003) והורוביץ (2018) מציינים שליוצאים יש סיכון לניתוק קשר עם המשפחה, אם כי הורוביץ מציין שלרוב, הקשר מתחדש לאחר זמן מה. ולן, מרציאנו וטרוזמן (2022), במחקרם, ביקרו את התפיסה שלפיה ליוצאים אין קשר עם משפחותיהם, אם כי מחקרם התמקד ביוצאים לאחר כ-20 שנה מהיציאה. זהו שלב שכאמור לטענת הורוביץ (2018), נצפה בו שרוב היוצאים כבר ישמרו על קשר עם המשפחה. שלושת המחקרים הללו נערכו בכלים איכותניים. קיסר־שוגרמן ואחרים (2022) מצאו בסקר שנעשה בקרב נרשמים למרכזי הכוון של עמותת יוצאים לשינוי (יוצל"ש), כי 16% מהמשיבים הנם בנתק עם משפחותיהם.

קיימות שתי גישות להסבר של נתק או של קשר מופחת עם המשפחה. דורון (2003) מציג את הנתק המשפחתי כהענשה חברתית "ולמען ישמעו ויראו". לפי גישתו, ההורים נמצאים בקונפליקט בין הלחץ החברתי – הקורא להם להעניש את ילדיהם, לבין אהבתם – הדוחפת אותם לשמירת הקשר. מאידך, הורוביץ (2018) מדגיש את הרכיב הפרסונלי של ההורים והילדים. לפי תפיסתו, מידת הקשר היא בעיקר תוצר של רכיבים פרסונליים בקונפליקט של ההורים עם ילדם היוצא סביב עצם היציאה. למשל הוא מציין, שנתק מוחלט בין יוצאים להוריהם מתרחש בעיקר בבתיים שמרניים שיש בהם חוסר דיאלוג בין ההורים לילדים. לקבוצה החברתית יש השפעה על הקשר של היוצאים עם הוריהם בעקיפין – דרך השפעתה על פרמטרים כמו אכזבה עצמית ותחושת כישלון, בושה מהחברה, ההווי המשפחתי, רמת הדיאלוג הפנימי במשפחה ותכונות אישיות.

במסמך זה יובאו נתונים התומכים בגישה המתארת את הנתק כקונפליקט אישי של הורים וילדים, ולא כהענשה חברתית. יש לסייג כי ייתכן שבעבר, בתקופה אליה המחקר של דורון מתייחס, נתק בשל לחץ חברתי היה נפוץ יותר, ויתכן אף כי ככלל נתק מוחלט של יוצאים והוריהם היה נפוץ יותר (השערה שתידון בסעיף 3.4). לכן יש לראות את הדיון על גורם הנתק רק בהיבט של המציאות העכשווית.

1. אנו מודים לד"ר הילה בראל וליעקב פינק על הערותיהם המועילות.

במחקרים קיימת הנחה כי במגזר החרדי-מזרחי (או הספרדי, מינוח המקובל לחרדים ממוצא מזרחי) יש פחות נתק בהשוואה למגזר החרדי-אשכנזי (דורון, 2013 והורוביץ, 2018), אך עד כה לא הוצגו נתונים עקביים בנושא. כמו כן, מכיוון שרוב המחקרים מתמקדים ביוצאים שאינם דתיים כיום, אין מידע בנוגע לשאלה האם אצל יוצאים דתיים מתקיים קשר טוב יותר עם המשפחה, בהשוואה ליוצאים שאינם דתיים.

למחקרים אלו יש מגבלה מסוימת, הואיל והשגת המרואיינים עבורם נשענת על קבוצות של יוצאים, כגון פרסום בקבוצות יוצאים ברשתות חברתיות או פנייה למרואיינים דרך כלי הפצה של עמותות סיוע ליוצאים (להלן "קבוצות יוצאים"). סביר להניח שיוצאים שמתמודדים עם עורף משפחתי חלש, יחפשו יותר תמיכה חברתית ופיזית ב"קבוצות יוצאים", זאת בהשוואה ליוצאים עם עורף משפחתי חזק, ולכן ניתן לשער שחלקם בסקרים אלו יהיה גבוה יחסית.

מסמך זה מציג לראשונה ניתוח מייצג של הקשר המשפחתי של כלל היוצאים, על בסיס נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). בניתוח זה, ההתמקדות היא בשביעות הרצון של היוצא מהקשר עם משפחתו ובתחושתו באשר למידת ההערכה של משפחתו אליו, תוך השוואה לחרדים מבית וליהודים שאינם חרדים.

בנוסף וכהשלמה לניתוח זה, נעשה ניתוח על בסיס סקר של עמותת יוצל"ש שהופץ בין השנים 2016–2019 (להלן סקר "הקשר המשפחתי"), שבו המרואיינים נשאלים על הקשר המשפחתי שלהם בהווה ובעבר וכן על תמיכה כלכלית של המשפחה, והאם הם מוזמנים לאירועים ולשבתות וחגים. במסמך זה, הניתוח הוא בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר מהיציאה, זאת מתוך מטרה לבחון את מצב הקשר המשפחתי בשנה הראשונה ליציאה בהשוואה למצב הקשר המשפחתי בשנת המענה על הסקר.

2. שיטת המחקר

בסקר החברתי של הלמ"ס, המרואיינים נשאלים על מידת שביעות רצונם מהקשר עם משפחותיהם, וכן על מידת ההערכה שלהם זוכים מצד בני משפחותיהם, לתחושתם. במסמך זה נעשה ניתוח לשני משתנים אלו בממוצע לשנים 2018–2021. מכיוון ששאלות אלו עשויות להתקשר גם למשפחה הנוכחית, ולא דווקא למשפחת המוצא, ומכיוון שמסמך זה מתמקד בניתוח של משפחת המוצא, נכללים בניתוח רווקים צעירים בלבד בגילים 20–44, שעבורם ניתן להניח, ששאלות על המשפחה מתקשרות למשפחות המוצא.

בניתוח הסקר החברתי, "יוצאים מהחברה החרדית" מוגדרים כמי שדיווחו על כך שבגיל 15 גדלו בבית חרדי, בעוד שבזמן המענה על הסקר הם כבר אינם חרדים. "יהודים שאינם חרדים" מוגדרים כיהודים שדיווחו שבגיל 15 לא גדלו בבית חרדי, וגם בזמן המענה על הסקר לא היו חרדים. "חרדים מבית" מוגדרים כמי שדיווחו על כך שבגיל 15 גדלו בבית חרדי, ושגם בזמן המענה על הסקר סיווגו את עצמם כחרדים.²

כהשלמה לניתוח זה, נעשה ניתוח בסקר "הקשר המשפחתי", שהופץ על ידי יוצל"ש ושבחן את הקשר המשפחתי של היוצאים. סקר זה הופץ במספר גלים בין השנים 2016–2019. הניתוח הנוכחי מתמקד רק ביוצאים שחלפו שלוש שנים ויותר מעת יציאתם (N=478). עבור קבוצה זו, נעשה ניתוח של מידת הקשר בשנה הראשונה אל מול מידת הקשר בזמן המענה על הסקר, כך שניתן לאפיין את השינוי במידת הקשר, בין תקופת היציאה לבין השנים המאוחרות יותר. נוסף על כך, נעשה ניתוח של שיעור היוצאים מקבוצה זו, המוזמנים לאירועים משפחתיים ולשבתות וחגים, וכן של שיעור היוצאים מקבוצה זו שמקבלים מצד משפחותיהם תמיכה כלכלית, כולל הסיבה להיעדר התמיכה. ניתוח זה מסייע להבנה של פרמטרים שבהם הקשר חלש יותר ושל פרמטרים שבהם הקשר חזק יותר. בסקר זה, "יוצאים מהחברה החרדית" מוגדרים לפי זיהוי עצמי של המשיבים כיוצאים.

חשוב לציין, כי סקר "הקשר המשפחתי", בדומה לסקרים שנעשו בקבוצות יוצאים ולמחקרים האיכותניים, אינו מייצג את כלל היוצאים. להמחשה: בסקר זה 82% מהיוצאים דיווחו על כך שהם חילונים, ועוד 9% דיווחו על כך שהם מסורתיים, זאת בהשוואה לסקר החברתי, המייצג, שבו רק 21% מהיוצאים שנכללו בניתוח, דיווחו על כך שהם מסורתיים לא כל כך דתיים, ו-21% נוספים דיווחו על כך שהם חילונים (להלן: אינם דתיים). השאר דיווחו שהם מסורתיים דתיים או דתיים.³ נוסף על כך, בסקר זה 80% מהיוצאים דיווחו על כך שהם ממוצא אשכנזי, כאשר ידוע (רגב וגורדון, 2021) שרוב היוצאים הם ממוצא מזרחי (56%). מכל מקום, לניתוח סקר זה תרומה להבנת מאפייני הקשר ב"קבוצות יוצאים", קבוצות שכאמור, מייצגות יותר את היוצאים שמתמודדים עם קשר מופחת.

2. להרחבה על שיטות לזיהוי יוצאי החברה החרדית בנתוני הלמ"ס, ראו שנתון "יוצאים עם נתונים 2022" (דויטש, בראל, קפלן ושנפלד, 2022).

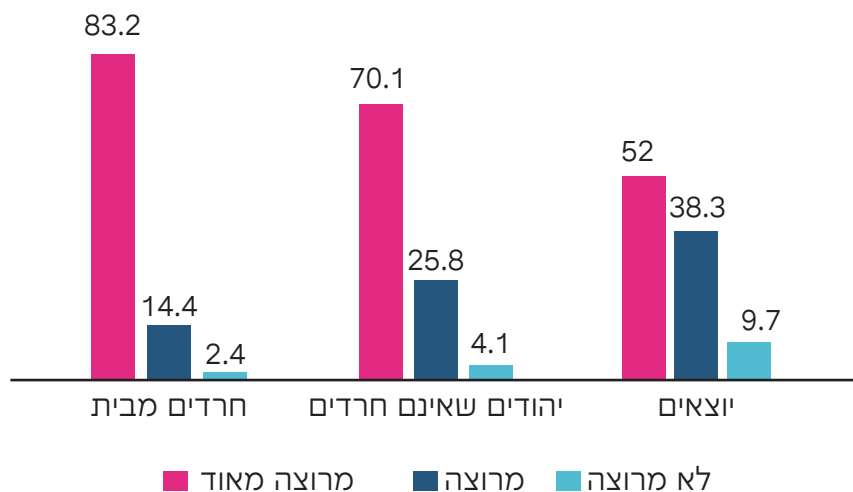
3. בסקר החברתי יש ארבע קטגוריות של רמת דתיות (פרט לחרדי): דתי, מסורתי דתי, מסורתי לא כל כך דתי וחילוני – אינו דתי. בניתוח בהמשך, קטגוריות ה"דתי" וה"מסורתי דתי" אוחדו לקטגוריה "דתי", ואילו קטגוריות ה"מסורתי לא כל כך דתי" וה"חילוני" אוחדו לקטגוריה אחת: "אינו דתי". בסקר המשפחות יש שלוש קטגוריות: דתי, מסורתי ואינו דתי, כאשר בניתוח, ה"מסורתי" וה"אינו דתי" קובצו יחד ל"אינו דתי".

3. הממצאים

3.1 שביעות רצון מהקשר ומידת הערכת היוצאים

ניתוח של נתוני הסקר החברתי בנוגע למידת שביעות הרצון של היוצאים מהקשר עם המשפחה ולמידה שבה הם חשים הערכה מצד בני המשפחה, מעלה תמונה לפיה בהכללה, היוצאים שבעי רצון ממידת הקשר עם משפחותיהם, והם חשים כי בני משפחותיהם מעריכים אותם, אם כי מידת שביעות הרצון ומידת ההערכה של בני המשפחה פחותות בהשוואה לחרדים מבית וליהודים שאינם חרדים. השיעור של אלה שמרוצים מאוד מהקשר המשפחתי והשיעור של אלה שמרוצים מהקשר המשפחתי, עמדו בהתאמה על 52% ו-38% בקרב היוצאים, לעומת 70% ו-26% בקרב יהודים שאינם חרדים ולעומת 83% ו-14% בקרב חרדים מבית (תרשים 1).⁴ בכל הקבוצות, מעל 90% דיווחו על שביעות רצון מהקשר עם המשפחה, אך ההבדל מתבטא במידת שביעות הרצון, כשאצל היוצאים, שיעור המדווחים על שביעות רצון גבוהה, נמוך יותר באופן מובהק.

תרשים 1: שביעות רצון מהקשר המשפחתי לפי קבוצות אוכלוסייה (%)

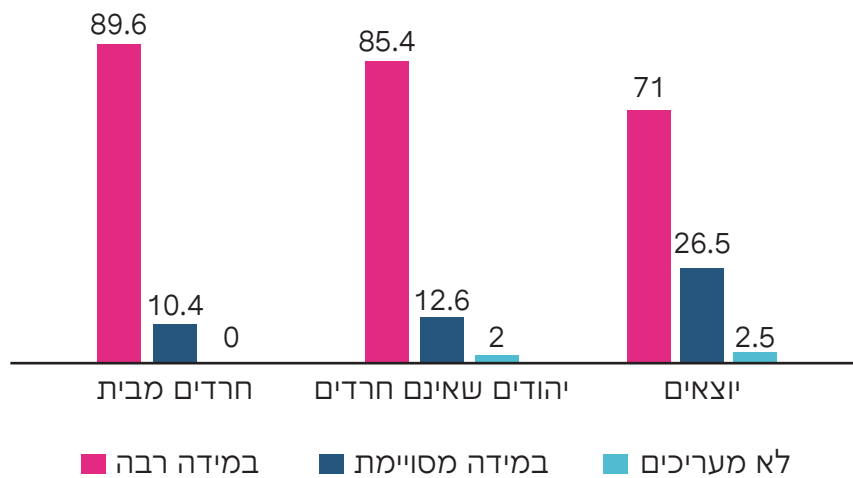

מקור: הסקר החברתי לשנים 2018-2021 בקרב רווקים ללא ילדים בני 20-44. קטגוריית "חרדים מבית" כוללת חרדים שהשיבו שבגיל 15 גדלו בבית חרדי, ואילו קטגוריית "יוצאים" כוללת מי שאינם חרדים כיום ושבגיל 15 גדלו בבית חרדי.

היוצאים גם מדווחים על כך שבסך הכול הם חשים שבני משפחותיהם מעריכים אותם, אך זאת במידה פחותה מחרדים מבית ומיהודים שאינם חרדים (תרשים 2). יש לציין שבמענה על שאלה זו, קרוב ל-100% מהמראיינים משיבים שהם חשים שמעריכים אותם במידה רבה או מסוימת, וההבדל בין הקבוצות הוא בשיעור של אלו שמדווחים על כך שההערכה היא במידה רבה לעומת אלו שמדווחים על כך שהיא במידה מסוימת. אצל היוצאים נרשם השיעור הגבוה ביותר של משיבים שדיווחו על כך שהערכת המשפחה הנה במידה מסוימת (27%), בהשוואה לחרדים מבית (10%) וליהודים שאינם חרדים (13%).

4. החרדים נוטים להשיב על שביעות רצון מרובה, כנראה בשל רצייה חברתית. להרחבה, ראו דיון ב"יוצאים עם נתונים 2022" (דויטש ואחרים, 2022).

תרשים 2: מידת ההערכה של בני המשפחה לפי קבוצות אוכלוסייה (%)

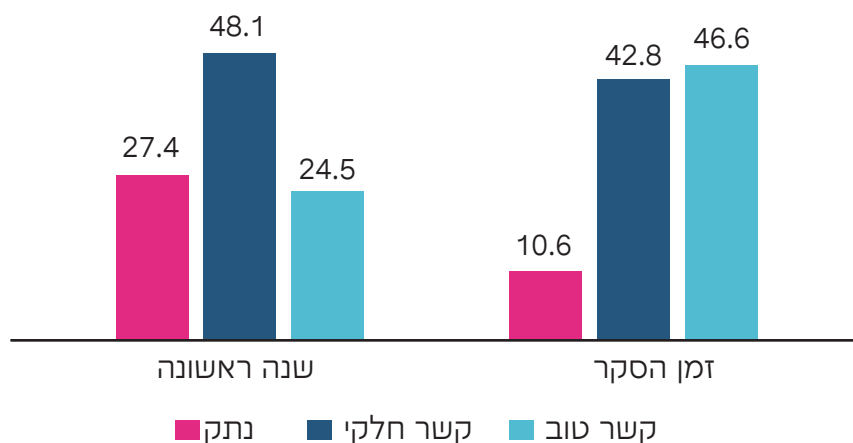

מקור: הסקר החברתי לשנים 2018-2021 בקרב רווקים ללא ילדים בני 20-44. קטגוריית "חרדים מבית" כוללת חרדים שהשיבו שבגיל 15 גדלו בבית חרדי, ואילו קטגוריית "יוצאים" כוללת כאלה שאינם חרדים כיום ושבגיל 15 גדלו בבית חרדי.

3.2 שינוי מידת הקשר

סעיף זה מציג ניתוח של סקר "הקשר המשפחתי", תוך השוואה של התפלגות מידת הקשר עם ההורים בשנה הראשונה ליציאה אל מול ההתפלגות כעבור שלוש שנים ויותר מהיציאה, בזמן המענה על הסקר. מן הנתונים עולה (תרשים 3) כי 27% דיווחו על נתק מלא עם הוריהם בשנה הראשונה ליציאה, לעומת 48% שדיווחו כי היו בקשר חלקי עם הוריהם ו-25% שדיווחו כי היו בקשר טוב.

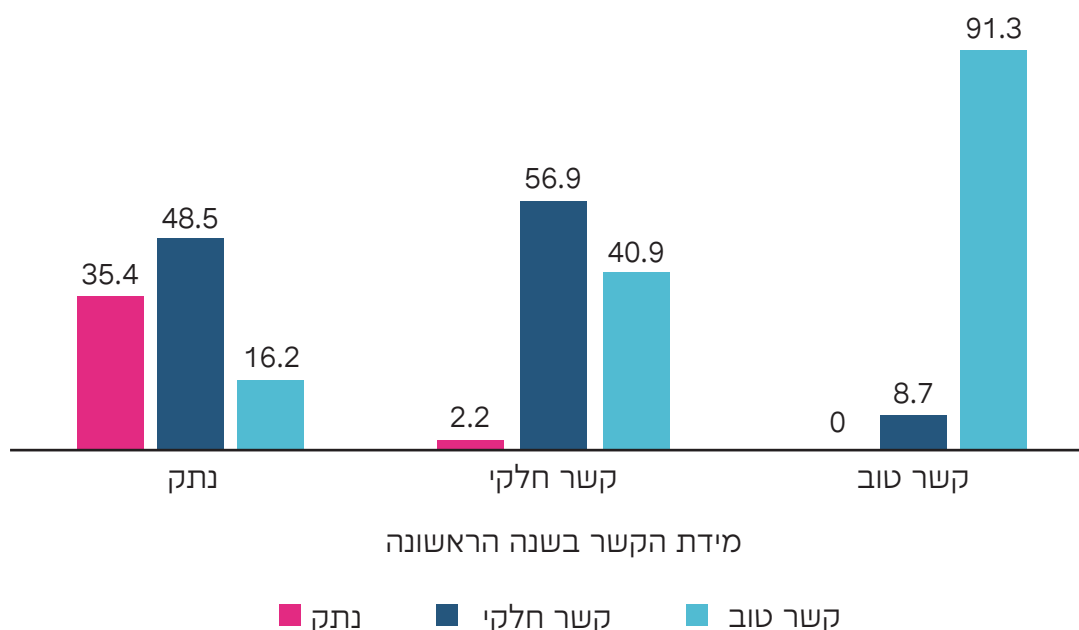
תרשים 3: הקשר של היוצאים עם ההורים – בשנה הראשונה ליציאה, ובזמן הסקר (%)

מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של עמותת יוצאים לשינוי בשנים 2016-2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר.

לאורך זמן, הקשר של ההורים עם היוצאים הולך ומשתפר. שיעור המשיבים שדיווחו על נתק מוחלט מהוריהם בעת המענה על הסקר, ירד ל-11%, ואילו שיעור המדווחים על קשר טוב, קפץ ל-47%. שינוי זה מושפע מכך שמתוך המשיבים שהיו בנתק בשנה הראשונה ליציאה, רק 35% היו בנתק במועד הסקר ומתוך המשיבים שהיו בקשר חלקי רק כ-25% היו בנתק במועד הסקר (תרשים 4).

תרשים 4: הקשר של היוצאים עם הוריהם במועד הסקר לפי רמת הקשר בשנה הראשונה ליציאה (%)

מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של עמותת יוצאים לשינוי בשנים 2016-2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר.

שיעור המדווחים על נתק מוחלט מהוריהם, נמוך במעט מהשיעור של 16% שדווח במחקר של קיסר-שוגרמן ואחרים (2022). ההבדל בין הסקרים קטן יחסית, ומספר גורמים יכולים להסבירו. הגורם הראשון הוא טעויות מדגמיות רנדומליות. נוסף על כך, סקר זה הופץ רק בקרב נרשמים לעמותת יוצל"ש, לעומת סקר "הקשר המשפחתי" שהופץ ב"קבוצות יוצאים". כמו כן, במחקר של קיסר-שוגרמן, הניתוח לא השמיט משיבים שהיו בשלבים הראשונים ליציאה (לפי הדיווח במחקרם כ-20%). סביר שהשמתם מהניתוח (כפי שנעשה כאן לצורך בחינת ההבדל בין הקשר בשנה הראשונה לבין הקשר בהמשך) תקטין את שיעור המשיבים שהנם בנתק מוחלט עם ההורים.

3.3 השוואה בין קבוצות

אחת מההשערות הנפוצות היא שליוצאים ממוצא מזרחי יש קשר טוב יותר עם המשפחה, בהשוואה ליוצאים ממוצא אשכנזי (למשל, הורוביץ 2018). במחקרים שנעשו, ההתייחסות היא בעיקר ליוצאים שאינם דתיים, ולפיכך אין התייחסות להבדל ברמת הקשר לפי רמת הדתיות.

בסעיף זה נעשית השוואה לבחינת הימצאות של הבדל במידת הקשר; עבור נתוני הסקר החברתי, נבדק ההבדל במידת הקשר בין דתיים לשאינם דתיים, ואילו עבור נתוני סקר "הקשר המשפחתי" שהופץ על ידי יוצל"ש, נבדק גם הבדל במידת הקשר לפי מגזר מוצא (ליטאי, חסידי, מזרחי ואחר).

לוח 1: שביעות רצון מהקשר המשפחתי ומידת ההערכה של המשפחה – לפי רמת דתיות של היוצאים

יוצאים			אינם יוצאים		
דתי	לא דתי	סך הכול	חרדים מבית	יהודים שאינם חרדים	
שביעות רצון מהקשר המשפחתי					
68.8	30	52	83.2	70.1	מרוצה מאוד
25.5	55.1	38.3	14.4	25.8	מרוצה
5.7	14.9	9.7	2.4	4.1	לא מרוצה
המידה שחש שבני המשפחה מעריכים אותו					
76.7	63.5	71	89.6	85.4	במידה רבה
20.9	33.8	26.5	10.4	12.6	במידה מסוימת
2.4	2.7	2.5	0	2	לא מעריכים
42	38	80	204	4,132	מספר תצפיות

מקור: הסקר החברתי לשנים 2018-2021 בקרב רווקים ללא ילדים בני 20-44. הקטגוריה "דתי" כוללת דתי ומסורתי דתי. הקטגוריה "לא דתי" כוללת מסורתי לא דתי וחילוני.

מניתוח נתוני הסקר החברתי (לוח 1), עולה כי אצל יוצאים דתיים, שביעות הרצון מהקשר המשפחתי דומה לשביעות הרצון אצל יהודים שאינם חרדים. לעומת זאת, מידת ההערכת המשפחה המדווחת, נמוכה ממידת ההערכת המשפחה המדווחת אצל יהודים שאינם חרדים, וגבוהה מעט ממידת הערכת המשפחה המדווחת אצל יוצאים שאינם דתיים. בשל מיעוט תצפיות, ניתוח לפי קבוצות הגבל רק עבור דתיים מול כאלה שאינם דתיים, שבכל תת קבוצה שלהם יש מספר תצפיות הגבוה מ-30.

ממצאים אלו שונים מהמצאים בסקר "הקשר המשפחתי", שבהם לא נמצא הבדל מהותי בין דתיים לכאלו שאינם דתיים (לוח 2). ניתן להסביר את ההבדל בין המקורות בכך שהסקר "הקשר המשפחתי" שהופץ בקרב "קבוצות היוצאים", אינו מייצג את כלל היוצאים. סביר להניח שהיוצאים שמצויים בקשר טוב עם המשפחה, פחות נמצאים ב"קבוצות היוצאים", שמהוות עבור רבים תחליף לקשר ולתמיכה משפחתית מלאה. לכן, לאור ממצאי הסקר

החברתי, שמלמדים כי ליוצאים דתיים יש קשר טוב יותר עם המשפחה בהשוואה ליוצאים לא דתיים, סביר להניח שהדתיים המעטים שהשיבו על סקר "הקשר המשפחתי" של יוצל"ש, דומים במאפייניהם יותר לאלו שאינם דתיים שהשיבו (ראו פרק 2, על פערים בשיעור הדתיים בין הסקרים).

לוח 2: קשר בשנה הראשונה ובזמן הסקר לפי רמת דתיות של היוצאים

דתי	לא דתי	סך הכול	
			קשר בשנה הראשונה
27.5	27.1	27.4	נתק
49.6	41.2	48.1	קשר חלקי
22.9	31.8	24.5	קשר טוב מאוד
			קשר במועד הסקר
11.2	8.2	10.6	נתק
43.6	38.8	42.8	קשר חלקי
45.2	52.9	46.6	קשר טוב מאוד
85	393	478	מספר תצפיות

מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של עמותת יוצאים לשינוי בשנים 2016-2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר. קטגוריית "דתי" כוללת דתי, ואילו קטגוריית "לא דתי" כוללת מסורתי וחילוני.

באשר להבדלים במידת הקשר לפי מגזר מוצא (לוח 3) – בסקר "הקשר המשפחתי" לא נמצא הבדל ניכר בין רמות הקשר בקרב משיבים ממגזרים שונים (חסידים, ליטאים, מזרחיים ואחרים). עם זאת, ייתכן שהיוצאים ממוצא מזרחי ב"קבוצות יוצאים", שונים במאפייניהם מכלל היוצאים ממוצא מזרחי, זאת בדומה להבדלים בממצאים בקרב דתיים.

לוח 3: קשר בשנה הראשונה ובזמן הסקר לפי מגזר מוצא של היוצאים

אחר	מזרחי	ליטאי	חסיד	סך הכול	
					קשר בשנה הראשונה
23.3	25.7	30.1	27.7	27.4	נתק
54.7	51.4	46.1	42.6	48.1	קשר חלקי
22.1	22.9	23.8	29.8	24.5	קשר טוב מאוד
					קשר במועד הסקר
10.5	10.5	11.2	9.9	10.6	נתק
44.2	43.8	44.1	37.4	42.8	קשר חלקי
45.3	45.7	44.7	52.7	46.6	קשר טוב מאוד
86	105	193	94	478	מספר תצפיות

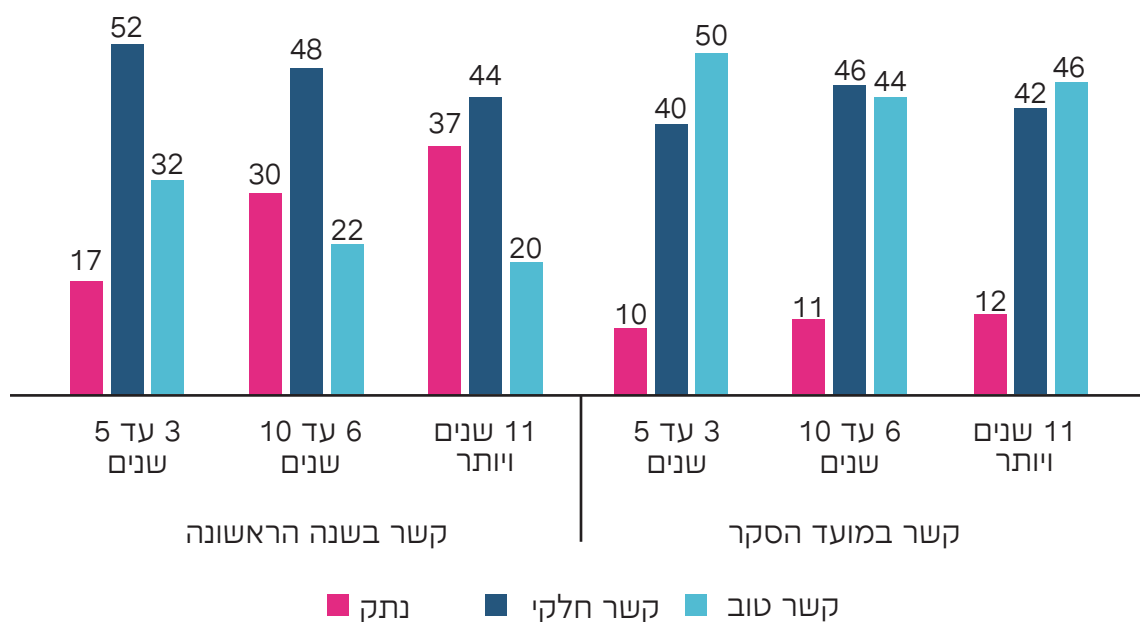
מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של יוצאים לשינוי בשנים 2016-2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר. מי שהשיב חב"ד או ברסלב, הוגדר כ"אחר". מי שהשיב מזרחי או ספרדי, בתוספת המילים "ליטאי" או "חסיד", הוגדר כ"מזרחי".

3.4 השוואה לפי ותק ליציאה

כאמור לעיל, קיימת השערה לפיה בשנים האחרונות השתנו הנורמות החברתיות, וכיום פחות נפוץ נתק מוחלט של יוצאים והוריהם. כדי לבדוק את סבירות השערה זו, נבחנו מידת הקשר עם ההורים לפי מספר השנים שחלפו משנת היציאה עד מועד הסקר.

הנתונים המוצגים בתרשים 5 מלמדים ששיעור המשיבים שהיו בנתק בשנה הראשונה ליציאה נמוך יותר אצל יוצאים חדשים יחסית. שיעור המשיבים שהיו בנתק בשנת היציאה עמד על 17% בקרב יוצאים עם ותק של 3-5 שנים מהיציאה, זאת לעומת 30% בקרב יוצאים עם ותק של 6-10 שנים מהיציאה ו-37% בקרב יוצאים עם ותק של 11 שנים ויותר. מגמה זו ניכרת גם בשיעור המשיבים שהיו בקשר טוב בשנה הראשונה, אשר גבוה יותר בקרב יוצאים חדשים בהשוואה ליוצאים ותיקים. מאידך, בהתייחס למידת הקשר במועד הסקר, ההבדלים בין הקבוצות פחות בולטים.

תרשים 5: מידת הקשר בשנת היציאה ובמועד הסקר לפי מספר השנים שחלפו משנת היציאה עד מועד הסקר (%)

מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של יוצאים לשינוי בשנים 2016-2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר.

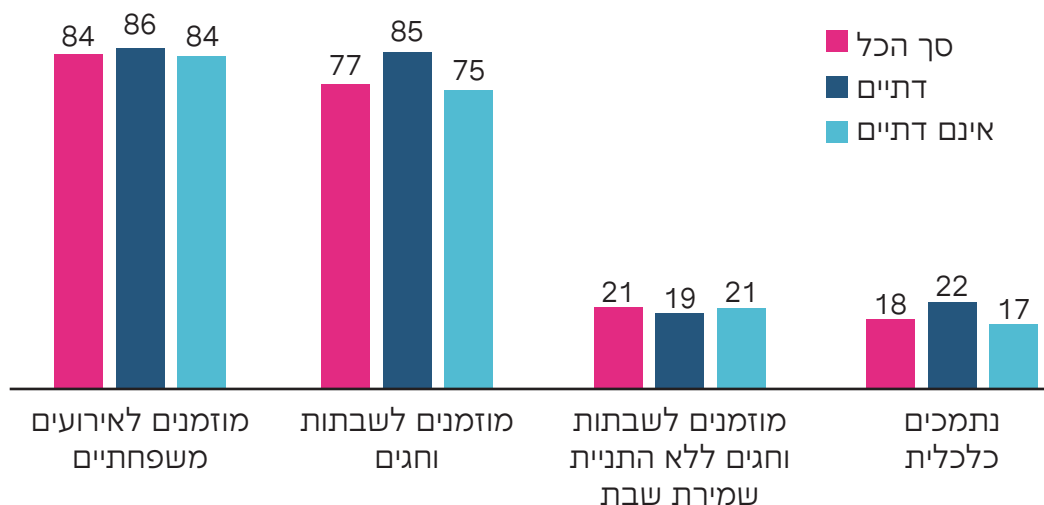
יש לפרש נתונים אלו בזהירות. מחד, סביר שהירידה הנצפית לאורך השנים בשיעור המשיבים שהיו בנתק בשנה הראשונה ליציאה הינה בשל שינוי נורמה. מאידך, לא ניתן לשלול טענה נגדית, לפיה ככל שחולף זמן מהיציאה כך קטן הסיכוי להשיב לסקרים המופצים בקבוצות היוצאים, כשהירידה בקצב ההשבה גבוהה יותר אצל יוצאים שבקשר טוב עם המשפחה, כיוון שסביר שהם נוטים לעזוב מהר יותר את "קבוצות היוצאים".

3.5 מאפייני הקשר

למרות העובדה שהסקר "הקשר המשפחתי" אינו מייצג, ניתן לעשות בו שימוש ללימוד מאפייני הקשר של יוצאים ב"קבוצות היוצאים". לפי הנתונים (תרשים 6), רוב מוחלט מהם מדווחים שהם מוזמנים לאירועי משפחה (85%), הרוב מוזמנים לשבתות וחגים (77%), אך רק מיעוט מוזמנים ללא התניה שישמרו שבת (21%), ומאידך – רובם המוחלט מדווחים על כך שאינם נתמכים כלכלית על ידי המשפחה (85%). גם בנתונים אלו לא נמצא הבדל בין דתיים לכאלו שאינם דתיים, למעט הזמנה לשבתות, שבאופן טבעי רווחת יותר אצל היוצאים הדתיים, כנראה כי הם שומרים שבת.

הסיבה המדווחת להיעדר התמיכה הכלכלית מצד המשפחה מתפלגת כך: 38% השיבו שהסיבה לכך היא היציאה, 31% השיבו שהסיבה היא קושי כלכלי של ההורים, 18% השיבו כי אין להם צורך בתמיכה כלכלית, ו-13% השיבו שהם אינם מעוניינים בתמיכה כלכלית מצד ההורים. יש לציין כי קיימת חפיפה בין הסיבות. כך למשל, היו דיווחים על כך שבשל קושי כלכלי, ההורים מעדיפים לתמוך בילדיהם שנשארו חרדים.

תרשים 6: מאפייני הקשר לפי רמות דתיות – תמיכה כלכלית, הזמנות לאירועים והזמנה לשבתות וחגים (%)

מקור: סקר "הקשר המשפחתי" של יוצאים לשינוי בשנים 2016–2019 בקרב יוצאים עם ותק של שלוש שנים ויותר.

קטגוריית "דתי" כוללת דתי, ואילו קטגוריית "לא דתי" כוללת מסורתי וחילוני. עמודות "מוזמנים לשבתות וחגים" כוללות את עמודות "מוזמנים לשבתות וחגים ללא התניית שמירת שבת".

4. דיון

הממצאים מלמדים כי בהכללה, רוב היוצאים מדווחים על כך שהם שבעי רצון מהקשר המשפחתי ועל כך שהם חשים שמשפחתם מעריכה אותם, אך מידת שביעות הרצון ומידת ההערכה פחותות בהשוואה לחרדים מבית וליהודים שאינם חרדים. ממצאי הסקר החברתי אינם כוללים גרושים שהנם הורים לילדים, שאצלם ייתכן ששיעור הנתק גבוה יותר בשל ניתוק הורי מכוון, בניסיון להשגת משמורת מלאה על הילדים (הורוביץ, 2018). מכל מקום, מתוך ניתוח של סקר "הקשר המשפחתי", לא נמצא הבדל בשיעור הנתק בין אלו שיצאו עם ילדים לבין אלו שיצאו ללא ילדים.

מנתונים אלו, המתבססים על הסקר החברתי של הלמ"ס, עולה שהיוצאים הדתיים יותר שבעי רצון מהקשר המשפחתי, לעומת יוצאים שאינם דתיים. מאידך, בנתוני סקר "הקשר המשפחתי", לא נמצאו הבדלים ניכרים במידת הקשר עם ההורים בין היוצאים הדתיים לבין היוצאים שאינם דתיים.

ההבדל בין המקורות מוסבר בכך שהסקר "הקשר המשפחתי" אינו מייצג את כלל היוצאים, היות ותפוצתו הייתה ב"קבוצות יוצאים". סביר להניח שהיוצאים שנתונים בקשר טוב עם משפחותיהם, פחות נמצאים ב"קבוצות יוצאים", שלמעשה מהוות עבור רבים תחליף לקשר משפחתי ולתמיכה משפחתית מלאה. לכן, בהינתן ממצאי הסקר החברתי, שעל פיהם יש ליוצאים דתיים קשר טוב יותר עם המשפחה בהשוואה ליוצאים שאינם דתיים, סביר להניח שייצוגם של היוצאים הדתיים בקבוצות היוצאים יהיה נמוך יותר (ראו דיון נוסף בפרק 2).

נוסף על כך, נמצא שרוב היוצאים מוזמנים לאירועים משפחתיים, מוזמנים לארוחות שבתות וחגים, אך זאת בתנאי שישמרו שבת, ורובם גם אינם נתמכים כלכלית על ידי המשפחה – כאשר כמעט 40% מתוכם מייחסים זאת ליציאה. נתונים אלו תואמים יותר את הגישה המתארת את הנתק כקונפליקט אישי של הורים וילדים, ופחות תואמים את הגישה המתארת את הנתק כחלק מהענשה חברתית. אירועים משפחתיים נוטים להיות פומביים וחשופים לחברה, ואילו תמיכה כלכלית נעשית לרוב בסתר. הקשר המשפחתי נשמר בנקודות החשופות לחברה, יותר מאשר בנקודות שהן רק בחיק המשפחה. מבנה זה של הקשר המשפחתי מתאים יותר לגורמים פרסונליים המשפיעים על הקשר, ופחות ללחץ חברתי הדוחף לנתק.

מקורות

דויטש, צ', בראל, ה', קפלן, ש', שנפלד, מ' (2022). **יוצאים עם נתונים 2022**. ירושלים: יוצאים לשינוי.

דורון, ש' (2013). עזיבת העולם החרדי כמפגש בין מודלים חברתיים-דתיים. **סוציולוגיה ישראלית**, יד (2) 373-390.

הורוביץ, נ' (2018). **יציאה בשאלה: סיכון, סיכוי ומדיניות חברתית**. ירושלים: יוצאים לשינוי.

ולן, ב', מרציאנו, א', וטרוזמן, פ' (2022). **יציאה בשאלה בפרספקטיבה של עשרים שנה: ההשפעות המתמשכות של היפרדות מהחברה החרדית**. ירושלים: יוצאים לשינוי.

קיסר-שוגרמן, א', קנת, ר', רם, א', קנת, ל', ציפרפל, ס', רווה, א', וגל, ר' (2022). **מרכזי קהילה והכוון לצעירים יוצאי המגזר החרדי מיסודה של עמותת יוצאים לשינוי**. ירושלים: ביטוח לאומי.

רגב, א' וגורדון, ג' (2021). **מגמות ההצטרפות והעזיבה במגזר החרדי**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.